

Majstor propovjedaonice Majke Božje Snježne u Belcu

Crkva majke Božje Snježne u Belcu nametnula se još od vremena kada se prvi puta pojavila u stručnoj literaturi¹ po izuzetnom bogatstvu i kvaliteti svog drvorezbarskog inventara kao jedan od najsloženijih problema baroknog drvenog kiparstva u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Pod dojmom što ga ostavljaju raskošno rezbareni i brojnim kipovima ukrašeni oltari, propovjedaonica i korska ograda, u ovom skromnom i nevelikom prostoru ne uočava se odmah da taj ansambl nije homogen, da su tu surađivale razne ruke nejednakog umjetničkog dometa i da čak unutar jednog djela, kraj sve vještine rezbarenja, postoje primjetne slabosti. Očito je tu u relativno kratkom vremenskom rasponu u kojem je crkva bila uređena bio na djelu veći broj majstora od kojih su neki izradu manje važnih detalja prepustili svojim pomoćnicima.

Tragajući za majstorima tih djela, koja dekorativnošću svoje cjeline, osobito arhitektonske kompozicije i kvalitetom plastične i ornamentalne dekoracije toliko odudaraju od ostalog suvremenog drvorezbarstva u crkvama Hrvatskog zagorja, pa i šireg područja sjeverozapadne Hrvatske, uvijek se pomišljalo na to da su se donatori iz uglednih plemićkih obitelji i iz kruga visokog svećenstva obratili na majstore iz nekog umjetničkog središta izvan granica Hrvatske.

O gradnji crkve Majke Božje Snježne u Belcu i svim dijelovima njezine unutarnje opreme i dekoracije postoji opširan opis nepoznata autora napisan godine 1758.² Ova opširna kronika osvrće se na historijat prošeništa, govori o gradnji crkve i detaljno opisuje svaki komad njezina novog drvenog inventara i ostalog pribora. Govoreći o oltarima, propovjedaonici i korskoj ogradi kronika spominje njihove ugledne donatore i navodi osobe čijom su munificencijom obojeni i pozlaćeni, navodi do u tančine ikonografski program, opisuje kipove i reljefe i citira natpise i kronograme — samo majstore koji su sudjelovali u izvedbi ovog našeg najglasovitijeg baroknog ansambla ne spominje nijednom riječju.³ O njima ne govore ni drugi, dosta škrti izvori,

¹ G j u r o S z a b o, *Spomenici kotara Krapina i Zlatar*, Vjesnik hrvatskoga arheološkog društva, Zagreb 1913/14, str. 140—148.

G j u r o S z a b o, *Kroz Hrvatsko Zagorje*, Zagreb 1939, str. 84—88. Artur Schneider, *Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1938 i 1939*, Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, sv. 51 i 52, Zagreb 1939. i 1940. V j e k o s l a v N o r š i ć, *Opis nove župne crkve Bl. Dj. Marije u Belcu 1758. g.*, Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1952, br. 44, str. 7—24.

² *Descriptio Novae Ecclesiae Beatissimae Virginis Mariae sub Titulo ad Nives fundatae, alias Belleczensis dicta . . . in Anno Domini 1758 peracta*, rukopis u Arhivu JAZU, II d. 198; kao autor ovog spisa mogao bi doći u obzir Stjepan Puc, biskup biogradski i glavni prepošt zagrebačke katedrale, koji je u to vrijeme u svojstvu arhiđakona zagorskog obišao među ostalim crkvama i Majku Božju Snježnu u Belcu; Vj. Noršić smatra da je autor rukopisa sam belečki župnik Pavao Kunek.

³ Kao podsjetnik navest ću na ovom mjestu uglavnom već poznate podatke o inventaru crkve: glavni oltar bio je postavljen godine 1743. munificencijom Baltazara Bedekovića Komorskog i njegove žene Helene Rozalije Somogy. Lijevi pobočni oltar sv. Josipa postavljen je zaslugom grofa Ivana Franje Čikulina i pozlaćen na račun Cecilije Cvetanović, ud. Praskač. Desni pobočni oltar sv. Barbare postavio je Nikola Vojković, a dala ga je pozlatiti Cecilija Matačić, ud. Najšić. Propovjedaonicu je uz pomoć vjernika dao postaviti župnik Pavao Kunek i pozlatiti Ignacije Bedeković Komorski. Oltar sv. Krunice u lijevoj pobočnoj kapeli dar je nadbiskupa kaločkog Gabrijela Hermana Patačića, a onaj sv. Stjepana prv. u desnoj kapeli Stjepana Puca, biskupa biogradskog. — Za korsku ogradu se od Szabinih vremena u literaturi

1 Belec, Majka Božja Snježna — Propovjedaonica

2 Belec, Majka Božja Snježna — Propovjedaonica
(Prorok Jeremija)

kanonske vizitacije,⁴ koje čak ni ne prate u detalje pojedine faze i etape unutarnjeg uređenja crkve koja je između 1739—1741. g. bila obnovljena i u potpunosti dovršena godine 1758, godine nastanka spomenutog rukopisa anonimnog kroničara. Slijedeće, 1759. godine crkvu je s njenim oltarima svečano posvetio Stjepan Puc, glavni prepošt zagrebačke katedrale i biskup biogradski.⁵

Od drvorezbarskog, kipovima ukrašenog namještaja, kojim je crkva do posvete bila opremljena, posebno ću se u ovom prilogu osvrnuti na propovjedaonicu (sl. 1) i njenog majstora koji je njome obogatio belečku crkvu jednim od najljepših i najkvalitetnijih dijelova njene opreme.

Propovjedaonica je bila postavljena u obnovljenu crkvu godine 1742, a godina 1743, koju dobijemo zbiorom velikih slova kronografskog zapisa u kartuši baldahina, označava da je tada propovjedaonica polikromiranjem i pozlatom dobila svoj konačan izgled. Njezini su kipovi nabavljeni prinosima vjernika i u velikoj mje-

ri sredstvima župnika Pavla Kuneka, a bojenje je i posebnije izvedeno na trošak potpukovnika Ignacija Bedekovića Komorskog.⁶ Bilo bi zanimljivo znati tko je izvršio izbor kipara kojemu je bila povjerena izrada kipova i reljefa, te tko je tako ingeniozno sastavio ikonografski program, koji se sav temelji na starozavjetnoj tematici s likovima i prizorima koji se u našem ostalom baroknom gradivu rijetko susreću. Iz opširnog opisa kronike je vidljivo da je njezin figuralni ukras izvorno bio bogatiji i da su neki od likova imali atribute kojih danas više nema. Isto tako su i izvorni natpisi u kartušama prilikom raznih obnova tu i tamo izmijenjeni ili su sasvim uklonjeni. Na volutnim pilastrima njezine govornice smješteni su proroci Izaija i Jeremija (sl. 2) između kojih se razvija reljefni prizor »Ples oko zlatnog teleta«, dok postrance vidimo još dva reljefa, »Noina žrtva« i »San Jakovljevi o nebeskim ljestvama«. Na pozadinskom zidu Kaleb i Jošua nose na ramenima debelu granu loze s koje visi veliki grozd iz obećane zemlje kanaanske. Na baldahinu, koji prema

provlači pogrešan podatak da se na njoj nalazi grb obitelji Vojković, međutim prema izvorima ogradu je s kipovima postavio podban Adam Najšić, a dao je pozlatiti Josip Raffay u čiji je spomen na kor postavljen njegov grb.

⁴ Kanonske vizitacije Arhiđakonata zagorskog, knj. 22/IV, 1742, 1746, 1749; knj. 23/V, 1754, 1758, 1763, 1768, 1771, 1786; knj. 27/IX,

1805; knj. 28/X, 1822; knj. 17/VIII, 1857.

⁵ Zapis o posveti nalazi se u slikanoj kartuši na zidu kapele sv. Stjepana prv.

⁶ Descriptio..., p. 17—20, poglavlje De Cathedra; kronogram u kartuši baldahina glasi: *aVe VIrgo speCIosa, honorI tVo IgnatIVs De KUMUR feCI t InaVrarI.*

3 Belec, Majka Božja Snježna — Oltar sv. Josipa

4 Belec, Majka Božja Snježna — Oltar sv. Josipa
(Ivan Evandelist)

riječima kronike predstavlja goru Sinaj, pojavljuje se Bog otac koji predaje Mojsiju ploče zakonika. Lijevo pokleknuo Aron u odjeći svećenika kao predstavnik duhovne moći, a desno vojskovođa Jošua kao predstavnik svjetovne vlasti.

Svi su ti kipovi i reljefi raspoređeni po konstrukciji koja djeluje kao da je sva sazdana od figuralnih i dekorativnih elemenata. Diferencirana artikulacija njezinih obrisa ostvarena je gotovo na račun plastične vrijednosti cjeline, jer se ukrasni i figuralni elementi azlijevaju u širinu i uspinju u visinu s takvom raskošću da izgleda kao da ih samo tri horizontale — glatke užljevine podnožja i vijenca govornice te vijenca baldahina — sapinju i obuzdavaju. Ti glatki profili opisuju krugove, a između njih su razapete sferične stranice ograde govornice koje uslijed toga što se govornica u donjem dijelu izvija, imaju oblik trapeza uokvirenog vrlo plastičnim volutnim pilastrima. Kod donjeg završetka govornice tektonske komponente konstrukcije zamjenjuju uspravni režnjevi dviju velikih školjki, usađenih edne u drugu, a iz školjke raste i poprsje malenog anđela koji glavicom i rukom podupire govornicu. Likovi proroka na svojim istaknutim volutnim sjedištima priagođuju se pozom i gestama ritmu valovitih prijevoja stranica govornice i potenciraju dekorativne vrijednosti propovjedaonice na račun tektonskih. Cijela ograda govornice postala je podloga za reljefe, koji u jako dife-

renciranim slojevima pokrivaju pozadinu, odnosno, mogli bismo reći, iz nje izranjaju, tako da ti reljefi prostorno-dubinskim sredstvima postižu iluziju sferičnosti pa i oni u stvaranju atmosfere igraju gotovo istu ulogu kao punoplastične figure.

Jedini tektonski element pozadinskog zida propovjedaonice je gređe na koje je položen vijenac baldahina. Prema tom gređu penje se splet pruženih, uspravnih, dijagonalnih i poprečnih voluta iz kojih izviru akantovi listovi i školjke. Figure Kaleba i Jošue nemaju funkciju karijatida, nego su s ruba pozadinskog zida pomaknute malo prema sredini i svojim agiranjem usko povezane s općim konceptom ikonografskog programa.

S istim isticanjem dekorativnih komponenata na račun tektonskih suočavamo se i kod baldahina, gdje se nad vijencem, čije oštre profilacije ublažuju natpisna kartuša s grbom donatora i vrpčasto zauzlani lambreni, dižu snažne u visinu ustreljene volute kao pozornica trokutasto komponiranog scenskog prizora. Tri starozavjetna lika poklekla su tu u patetičnim pozama na sam rub vijenca, a njihove zabačene glave i uzdignute oči vode pogled prema liku Boga oca okruženog anđelima.

Pojava ove propovjedaonice početkom petog desetljeća 18. st. po mnogome je iznimna u okviru istodobnog drvorezbarstva sjeverozapadne Hrvatske, osobito u odnosu na djela koja su nastala u domaćim radioni-

5 Belec, *Majka Božja Snježna* — Oltar sv. Josipa (atika)

cama sklonim konzervativizmu i tradicionalnim oblicima arhitektonskih okvira i ornamentike. U tipološkom razvoju naših propovjedaonica druge četvrtine 18. st. belečka propovjedaonica ne predstavlja kariku u kronološkom nizu, nego iznimku, štoviše, zahvaljujući svojoj izvanrednoj kvaliteti ona ostaje usamljena u cjelokupnom drvorezbarstvu tog vremena na ovom području. Njezina maksimalno naglašena dekorativna komponenta na račun tektonike, mnoštvo njezinih strastvenom deklamacijom obuzetih kipova, kao i reljefna tehnika — ono čudesno laviranje između raznih nivoa od sasvim lagano zacrtanih obrisa do pune plastike — sve će to naći odjeka kod domaćih majstora tek nakon jednog desetljeća.⁶ Međutim i tada intenzitet izraza kipova belečke propovjedaonice, izvanredna modelacija i finoća i dotjeranost svih dijelova i detalja, nisu nigdje bili dosegnuti.

U vrijeme njezina nastanka izniman je kod nas i tip ornamentike gdje uz spletove vrpca i vegetabilne motive — velike akantove listove, cvjetne girlande i vijence — školjka igra vrlo veliku ulogu, i to u oblicima koji će se na našim propovjedaonicama pojaviti tek desetak godina kasnije, poslije sredine stoljeća. Krupne, plastič-

ne školjke javljaju se na belečkoj propovjedaonici ne samo kao struktivni element na donjem završetku govornice i u uspravnim ili spušenim, lepezasto raširenim oblicima, nego već u razlivenim motivima rokaja koji se s valovitim rubovima šire po plohamo ograde govornice.

Sve navedene komponente — arhitektonski i dekorativni oblici, neuobičajeni u našim krajevima u drugoj četvrtini 18. st., tip ornamentike koji je suvremen u srednjoevropskim mjerilima i plastične vrijednosti kipova i reljefa, sve nas to upućuje na to da majstora belečke propovjedaonice potražimo izvan granica Hrvatske, u jednoj umjetnički naprednijoj sredini nego što je bila naša u to vrijeme. U pomanjkanju arhivskih vrela upućeni smo u toj potrazi isključivo na stilsko-analitički kriterij. Ta stilska analiza i komparacija ukazuju na to da u samoj belečkoj crkvi možemo opus majstora propovjedaonice proširiti još i na dva pobočna oltara uz trijumfalni luk, oltare Josipa i Barbare, čime se znatno proširuje baza za dalja istraživanja.

U više navrata spominjani opis anonimnog autora opširno se pozabavio i tim oltarima.⁷ Donator oltara sv. Josipa bio je grof Ivan Franjo Čikulín, onaj oltara

⁶ Doris Baričević, *Propovjedaonice 18. st. u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Zagreb 1972.

⁷ *Descriptio ...*, p. 10—11, poglavlje Arra Sancti Josephi i p. 11—12, poglavlje Arra Sanctae Barbarae.

6 Belec, Majka Božja Snježna — Propovjedaonica
(Prorok Izaija)

7 Mooskirchen — Glavni oltar

sv. Barbare zagrebački podžupan Nikola Vojković. To vrijeme nastanka tih oltara nije poznato, jer izvori nigdje ne preciziraju. Vizitator arhiđakon S. Sinerberg, koji je obavio godine 1742. prvu vizitaciju novo-ugrađene crkve u Belcu, spominje da tri pobočna oltara, među njima i oltar grofa Čikulina kojem se ne navode patroni, još nisu postavljena, ali su naručena na zahtjev pokrovitelja.⁸ Oltar sv. Josipa (sl. 3) bio je prema izvorima izrađen u crkvu nedugo poslije te godine. Njegov pandan, oltar sv. Barbare, uopće se u izvorima ne spominje, ali nema sumnje da je i on morao nastati gotovo u isto vrijeme. Moguće je da ih vizitatori nisu spominjali pricom razmjerno rijetkih vizitacija belečke crkve, jer i oba oltara dosta dugo ostala neobojena i time u njihovim očima nedovršena. Naime, još 1758. godine opširniji opis oltara u rukopisu »Descriptio...« ističe da oni

još nisu pozlaćeni zbog smrti donatora.⁹ Tek godine 1763. vizitacija spominje da su dvije udovice plemkinje svojim sredstvima dale obojiti i pozlatiti oltare: Cecilija Matačić, udovica podbana Adama Najšića, oltar sv. Barbare, a Cecilija Cvetanović, udovica Franje Praskača, oltar sv. Josipa.¹⁰ To se izgleda dogodilo godine 1761, jer tu godinu vidimo zapisanu na tornjiću do nogu sv. Barbare na istoimenom oltaru.

Oltari sv. Josipa i Barbare su pandani i, kao što je to slučaj kod propovjedaonice, kompoziciju im odlikuje primjena dekorativnih elemenata umjesto uobičajenih tektonskih kod oltarne arhitekture. Komponirani su kao ugaoni retabli s konkavnim uvojem koji se prilagođuje prostornom nagibu zidova i trijumfalnog luka. Predela, raščlanjena volutnim postamentima, nosi oltarnu stijenu pred kojom okruženi oblacima i zrakama stoje likovi patrona, Josipa, odnosno Barbare. Postrance im do

Arhiđakonat zagorski, vis. can., 1742. (545): »Lateralem extrui Archi-Eppi Collocensis Gabrielis Pattachich sub Titulo Ssmi Ssarij, ... 2dum Illmi D. Comitiss Joan. Chikulini, 3tium Rssmi Steph. Pucz, Abatis S. Spiritus de Hropko Canonici Zagr. et ch. Diaconi Goriczzen, sub titulo S. Steph. Protho-Martyris, quae idem altarie necdum apposita sunt, conventu tamen magnis tronorum Sumptibus...«

Descriptio..., p. 10, za oltar sv. Josipa: »... ob interventum ortis ejusdem Py Benefactoris nondum inaurata.« i p. 11 za

oltar sv. Barbare: »... nondum ob mortem hujus benefactoris inaurata...«

¹⁰ Arhiđakonat zagorski, vis. can. 1763: »Altaria duo Sancti Josephi ad Cornu Evangelii, S. Barbarae ad Cornu Epistolae erecta ante ultimam visitam, nunc sunt colorata picta eleganter, et inaurata pia liberalitate duarum viduarum nimirum aram S. Barbarae curavit depingi sumptibus propriis Caecilia Mattachich relicta vidue Spectabilis D. Adami Naissich olim Regni Croatiae Vicebani; aram vero S. Josephi Caecilia Cvetanovich relicta vidua D. olim Francisci Praszkach.«

8 Belec, Majka Božja Snježna — Oltar sv. Josipa
(Evangelist Matej)

nogu kleče po dva velika anđela adoranta s rogovima. Sa strana se ta oltarna stijena rastvara u ovalne proreze čije vanjske rubove prate snažne ugaone volute dižući se s bočnih volutnih postamenata predele. Na donjim uvojima tih voluta, koje su na rubovima obavijene akantovim listovima, sjede evangelisti u ponešto labilnim pozama, Matej i Ivan (sl. 4) na oltaru sv. Josipa, a Luka i Marko (izgubljen) na oltaru sv. Barbare. Ukošeni volutni segmenti na kojima sjede mali anđeli uspostavljaju prijelaz prema užem, volutama obrubljenom gornjem dijelu retable, gdje se okruženi oblacima i anđelima Marija, odnosno Krist zaštitnički nadvijaju nad kipove patrona oltara. Ove bočne volute prelaze u gornjem dijelu u jedan od najkarakterističnijih dekorativnih motiva ovih oltara, andeoske herme, (sl. 5) koje uzdignutim rukama podupiru obrate gređa, a noge su im pokrivenne perutima i prelaze u donjem dijelu u akantove listove koji prate unutarnji rub voluta. Nad gređem se diže niska i uska atika na čijim rubnim volutama sjede dva mala anđela ukazujući na grbove donatora. Na vrhu gređa sjede okruženi gloriolama Isus s kuglom zemaljskom na oltaru sv. Josipa i anđeo s kaležem i hostijom, jednim od atributa sv. Barbare na suprotnom oltaru.

Propovjedaonica i oltari sv. Josipa i sv. Barbare naručeni su izgleda približno istovremeno, i to sudeći po stilskim osobinama u istoj radionici, samo što je ova prva bila najranije dovršena i kao jedan od prvih dijelova drvorezbarskog namještaja postavljena u tek završenu crkvu. Majstoru, u čijoj su se radionici izrađivali, trebalo je sigurno dulje vrijeme da dovrši tri ovako velika i ornamentima i kipovima tako bogato ukrašena komada crkvenog namještaja, a zasnovao ih je prema predlošcima koji, kako izgleda, nisu bili često izvođeni. Činjenica je da dok tip lica (sl. 6, 7), gestika i cjelo-

kupan habitus (sl. 8, 9) plastičnog ukrasa propovjedao-nice i oltara upućuju na štajerski kiparski krug,¹¹ dotle ćemo gotovo uzaludno tražiti neposredne uzore belečkim djelima u toj susjednoj pokrajini.

Barokno se drvorezbarstvo sjeverozapadne Hrvatske razvijalo u dodiru s austrijskim barokom, bilo direktno, bilo posredstvom slovenskih pokrajina. To potvrđuje nevelik broj drvorezbarskih djela, redovito istaknutih visokom kvalitetom konstruktivno-dekorativnih dijelova i skulpture, koja presađuju k nama tekovine vodećih umjetnika tog umjetničkog kruga i upozoravaju uz to na dominantnu ulogu Štajerske kao Hrvatskoj najbliže austrijske pokrajine. Odlučnu ulogu odigrao je pri tome glavni grad Štajerske, Graz.

Kod kipara štajerskog umjetničkog kruga naručivali su razni hrvatski donatori djela veće umjetničke kvalitete nego što su bili u mogućnosti ostvariti kipari iz naše domaće sredine. U svim takvim slučajevima izbor im je pao redovito na najbolje snage štajerskog kiparstva, na u svoje vrijeme vodeće kipare i radionice u Grazu.¹² U petom desetljeću 18. st. bili su to donatori jednog dijela belečkog drvorezbarskog inventara koji izborom istaknutog umjetnika iz tog kruga dovode u sjeverozapadnu Hrvatsku suvremene umjetničke utjecaje i nove impulse i tako produbljuju povezanost s jugoistočnim izdancima srednjoevropskog umjetničkog

¹¹ Do tog sam zaključka došla na opetovanim studijskim putovanjima po Austriji, napose Štajerskoj, kao i na temelju ilustrativnog komparativnog materijala u stručnoj literaturi i fototekama raznih ustanova u Grazu.

¹² Npr. glavni oltar zagrebačke katedrale iz 1632. g. djelo je gradačkog kipara H. L. Ackermanna, oltar Iusosavčke crkve u Varaždinu iz godine 1639. od nepoznatog gradačkog kipara, glavni oltar proštenjarske crkve Marije Jeruzalemske na Trškom Vrhu od Filipa Jakova Strauba (1759) i glavni oltar župne crkve u Prelogu od Vida Königera (1765).

9 Birkfeld — Glavni oltar

10 Belce, Majka Božja Snježna — Oltar sv. Barbare
(Evandelist Luka)

kruga. Izbor im je pao na gradačkog kipara Josipa Schokotniga,¹³ koji je u to vrijeme bio jedan od najuglednijih i vodećih kipara Štajerske.

Rođen je godine 1700. kao najstariji sin kipara Marxa Schokotniga¹⁴ čiju je radionicu preuzeo nakon očeve smrti. O njegovu školovanju, koje se odvijalo u očevoj radionici, a vjerojatno također i kod gradačkog kipara F. J. Schoya, nije ništa detaljnije poznato, kao ni o njegovu studijskom boravku u Italiji. Sve do svoje smrti godine 1755. u Grazu bio je jedan od najistaknutijih i najznačajnijih tamošnjih kipara i vodio je s brojnim pomoćnicima, među kojima je bio i njegov mlađi brat Markus Anton, vrlo uglednu kiparsku radionicu, koju nakon njegove smrti preuzima kipar Vid Königer, muž njegove kćeri Elizabete.¹⁵ R. Kohlbach navodi kao karakteristike njegove plastike snažnu statuarnost, besprijekornu anatomiju, uravnoteženu kompoziciju i plemenitu ljepotu, sve to spojeno s produhovljenošću izraza.¹⁶

¹³ Pisanje prezimena Schokotnig nije u izvorima i literaturi ujednačeno, pa nalazimo češće i oblik Schokotnigg ili Schokhotnig.

¹⁴ R. Kohlbach, *Steirische Bildhauer*, Graz 1956, str. 173—178. i Vrišer, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Maribor 1963, str. 174.

¹⁵ R. Kohlbach, o. c., str. 196—202.

¹⁶ Ibidem, str. 196.

¹⁷ Djelo Josipa Schokotniga do sada nije monografski obrađeno pa sam bila upućena na to da na temelju uputa iz postojeće lite-

Na žalost, sačuvan opus ovog kipara nije velik, jer je mnogo toga postalo žrtvom regotizacije u 19. st., a osim toga taj opus pri detaljnijem proučavanju izgleda heterogen s dosta velikim rasponom kvalitete i zamagljen nesigurnim i nedovoljno kritičnim atribucijama.¹⁷ Dosta velik dio tog sačuvanog opusa sačinjavaju kameni i mramorni kipovi, koji po prirodi materijala otežavaju komparaciju s drvenom plastikom. Pa ipak, premda nijedno djelo Josipa Schokotniga kao cjelina ne podsjeća direktno na belečku propovjedaonicu ili oltare, tim više to čine same skulpture. Samo kod njega nalazimo potpuno razvijen onaj tip profinjenih i produhovljenih svetačkih likova pregnantna obrisa i skladne ljepote tijela i lica.¹⁸ U Belcu i na njegovim djelima u Štajerskoj Schokotnigovi su likovi vitki i gracilni, impresioniraju slobodom stava i spontanošću akcije (sl. 10, 11). Barokni patos kojim se izražavaju nekako je prigušen, a vedrina laganog smješka često je zastrta

ratore (R. Kohlbach, H. Decker, Dehio) sama u naznačenim lokalitetima stvorim zaključke o pojedinim djelima.

¹⁸ Htjela bih ovom prilikom upozoriti na to da kipovi glavnog oltara, korske ograde i kipovi Ivana Nep. i Franje Ksav. s oltara sv. Krunice u Belcu pokazuju neke osnovne tipološke srodnosti s kipovima propovjedaonice i oltara Josipa i Barbare, ali te karakteristike variraju na nešto nižoj razini kvalitete s manje profinjenosti i u nešto grubljem obliku.

11 St. Veit am Vogau — Propovjedaonica

12 St. Johann bei Herberstein — Oltar sv. Križa
(sv. Sebastijan)

sanjarskom melankolijom. Kod sjedećih i klečećih figura osobito je izražena izuzetna spontanost poze povezana s rječitosti i neposrednošću gestike i izraza. Isrdnost kojom proroci Izaija i Jeremija belečke propovjedaonice, labilno balansirajući na vrhu voluta, utjevljuju svoje proročke vizije opažamo i na evanđelistina pobočnih oltara u Belcu, ali i na likovima propovjedaonice crkve St. Veit am Vogau u Štajerskoj, kod figuralnih skupina glavnog oltara ove crkve, kao i kod brojnih drugih likova ovog majstora (sl. 12, 13). Nijedan od suvremenih štajerskih kipara osim Schokotniga¹⁹ nije dostigao tako izvanrednu finoću modelacije tjelesnih oblika, fizionomije i odjeće spojenu s izvjesnom oštrinom poteza dljeteta, koja manje sretnim majstorovim ostvarenjima daje ponekad neku pomalo praznu glatkoću. Mnoge slabosti skulptura često idu i na račun loše obnovljene polikromacije koja zagušuje finoću crta, dok belečka propovjedaonica, očišćena i vraćena u prvotno stanje²⁰ danas možda u najpotpunijoj mjeri reprezentira odlike majstorova stila. Belečke skulpture lijepih, izražajnih fizionomija s oštro konturiranim crtama, nervozna igra dugih tankih prstiju (sl. 14, 15), obrisi vitkih tijela pod bogatim, mjestimice duboko usješenim naborima draperije, koji su prekriveni reljefom oštrobriđnih sitnijih prijeloma spadaju bez sumnje u najbolje što je ovaj kipar ostvario.

Pa ipak, na propovjedaonici, kao i na isto tako kvalitetnim skulpturama pobočnih oltara Josipa i Barbare primjećujemo neke slabosti, na propovjedaonici osobito na skupini figura na baldahinu, koja u obradi detalja osjetno odudara od kvalitete kipova proroka. Schokotnig je u Grazu imao radionicu i vrlo je vjerojatno da je izradu nekih kipova i nevažnijih detalja prepustio pomoćnicima. Lica, taj najsuptilniji odraz kiparevih intencija i oblikovnih mogućnosti i najčišći odraz njegova stila, zastupljena su na belečkoj propovjedaonici i obim oltarima u bogatoj skali fino karakteriziranih tipova. U osnovi ona variraju uvijek sličan tip, ali s individualnim crtama, što duguju dobro građuiranom izrazu psihičkog raspoloženja koje se na njima zrcali (sl. 16, 17). Lijepo oblikovane glave odlikuju se visokim, oblim jagodicama nad upalim obrazima, koje su dosta oštro modelirane. U predjelu sljepoočnica lica se sužuju prema niskom, širokom čelu. Oštri hrbat ravnog nosa širokih nosnica prelazi nad korijenom u trokutasto markiranu liniju iz koje se izvija svedeni luk dugačkih, tan-

¹⁹ Neke srodne karakteristike nalazimo u djelu njegova nasljednika Vida Königera s modifikacijama kasnijeg stilskog razdoblja.

²⁰ Propovjedaonica je obnovljena godine 1957. Dezinsekciju i restauraciju proveo je Konzervatorski zavod u Zagrebu.

13 Belec, Majka Božja Snježna — Propovjedaonica
(Prorok Jeremija)

14 Belec, Majka Božja Snježna — Oltar sv. Josipa
(Evandelist Matej)

kih obrva nad dugoljastim očima koje gledaju u nas široko otvorene ili poluzatvorene pod teškim gornjim kapcima. Senzitivna usta poluotvorenih usnica, među kojima se katkada naziru zubi, važan su faktor izraza tih lica. Pramenovi kose uokviruju lica debelim zavojitim uvojcima, a brade, spojene s tankim brkovima kovrčaju se katkada u spiralnim pramenovima.²¹ Isto je tako upadljiv i Schokotnigov tip ženske ljepote kakav nam u belečkom ansamblu reprezentira sv. Barbara s istoimenog oltara,²² kojoj također možemo naći srodnike u njegovu štajerskom opusu. Kao i svetački kipovi, i ova vitka, a ipak snažna figura svetece dominira prostorom retable i pojavom i psihičkim izrazom. Tijelo je pokrenuto u mekanoj krivulji, a njegovi su oblici potencirani padom tkanine koja zategnutim plohamo modelira istaknute obline. Tanak struk naglašen je steznikom, a sav taj vrlo pomodni kostim oživljen je mnogim ukrasnim detaljima i slikovito drapiranim plaštem.

²¹ Osim belečkih skulptura ovaj tip Schokotnigovih fizionomija dobro ilustriraju osobito kipovi glavnog oltara i propovjedaonice u St. Veit am Vogau, kipovi nekadašnjeg glavnog oltara u Mooskirchenu, kipovi glavnih oltara u Gabersdorfu i Birkfeldu te pomoćnih oltara u St. Johann am Herbersteinu i oltaru sv. Josipa crkve sv. Andrije u Grazu, ali i njegovi kameni i mramorni kipovi.
²² Usp. npr. sv. Rozaliju s oltara sv. Josipa u crkvi sv. Andrije u Grazu. — R. K o h l b a c h, *Die gotischen Kirchen von Graz*, Graz 1950, sl. 97.

Iz širokih rukava pomalaju se podlaktice, koje pokretom i gracilnom igrom prstiju prate okret zanosno zabačene glave, kojom se svetica obraća Kristu, koji se nad njom pojavljuje u oblacima. Punački oval licz ljupkih crta ne dosiže izražajnu snagu svetačkih likova i akcent je tu položen više na vanjske efekte, kao što je brižljivo počesljana kosa protkana biserima i okrunjena dijademom. Tip ljepote tih svetica nalazi odjeka u majstorovim likovima velikih anđela adoranata (sl. 18), koji vitkih a oblih udova, nošeni rasponom velikih krila kleče na volutama atika ili uz tabernakule oltara, ukoliko se kao na belečkim oltarima ne klanjaju patronima. K tome dolazi plejada malih anđelčića i anđeoskih glavica okruglih lica okruženih kratkim kovrčama.

Međutim, ono što u Belcu i na ostalim majstorovim djelima uvijek ponovno iznenađuje i privlači pažnju to je spontanost kojom svi njegovi likovi komuniciraju međusobno i obraćaju se vjernicima prikazujući im svoje atribute ili izražavajući svoja radosna ili bolna raspoloženja. Pri tome vrlo vješto izveden kostim igra jako važnu ulogu u cjelokupnom dojmu pojedine figure. Schokotnig je i za antikizirajući, kao i za suvremeni pomodni kostim, a isto je tako i za ikonografski uvjetovane starozavjetne, svećeničke i redovničke habituse ili vojničke odore uvijek našao nova rješenja obogaćena

15 St. Veit am Vogau — Glavni oltar

16 Belca, Majka Božja Snježna — Propovjedaonica

mnoštvom slikovitih detalja. Ista raznolikost manifestira se i u pokrivalima glava za što osobito belečka propovjedaonica pruža informativan primjer.

Veliki dio ikonografskog programa belečke propovjedaonice Schokotnig je obradio u reljefnoj tehnici na zgradi govornice. Ti reljefi spadaju među majstorova najbolja i najprivlačnija ostvarenja kojima u cjelokupnom njegovu opusu ne nalazimo premca. Reljefi se odlikuju izvanrednom mekoćom modelacije i lakoćom kojom su na ograničenom prostoru skicozno naznačena biblijska zbivanja. Scenerija je sa svojim pejzažnim i arhitektonskim detaljima prikazana nježno uparanim lineamentom ili tek naznačenim plasticitetom, s akcentima stabilaca koja se lagano povijaju, grupama oblaka koji se skupljaju i rastežu i valovitom konfiguracijom tla. Smjer pokreta tih reljefa i po njihovim plohama raspoređenih figura ide u širinu, rjeđe dijagonalno, dok je prodor u dubinu jedva naznačen. Figure su u okviru te scenerije puka štafaža s iznimkom centralnog prizora »Ples oko zlatnog teleta« (sl. 19), gdje ritmički artikulirana grupa sitnih figurica impresionira finim prijelazima od plitkog reljefa do punoplastičnog lika. Na ostalim prizorima figure se utapljaaju u cjelini i težište reljefa leži na lijepim pejzažnim motivima. Ti reljefni likovi malog formata izgubili su pregnatnost i zatvorenost obrisa velikih figura, a osobito im se lica mekano rasplinjuju u osvjetljenim i zasjenjenim plohama.

Sve to, međutim, kao da još potencira sugestivnu momentanost njihovih pokreta i akcija. Sa svim tim elementima reljefi na belečkoj propovjedaonici doimaju se poput slika. Za tu reljefnu tehniku nema u ostalom Schokotnigovom opusu paralela,²³ kao što ni po arhitektonsko-kompozicijskoj shemi njegova sačuvana djela u Austriji nemaju sličnosti s radovima u Belcu.

Da međutim predložci za oltarne retable tipa belečkih oltara Josipa i Barbare u Štajerskoj nisu bili nepoznati, nego samo vrlo rijetki, o tome svjedoči oltar koji se nalazi u župnoj crkvi mjesta Krakaudorf (okrug Murau) s patrocinijem Bezgrešnog začeca (sl. 20), koji je po konstrukciji, tipu ornamentike i rasporedu plastičnog ukrasa do u tančine identičan pobočnim oltarima u Belcu.²⁴ O samom oltaru ne postoje arhivski podaci, a njegovi kipovi su djelo kipara znatno slabije kvalitete nego belečki. I sam nacrt za arhitekturu tog oltara u Krakaudorfu nalazio se očito u rukama daleko nevješti-

²³ Od Schokotnigovih propovjedaonica u Štajerskoj ona u Leechkirche u Grazu iz g. 1748. nema reljefa, dok su dvije druge, jedna u Fernitzu (uništena, sačuvani su samo reljefi) i druga u St. Veit am Vogau obje nastale poslije 1750. godine, pa se njihov reljefni stil, tipičan za šesto desetljeće 18. st., podosta razlikuje od belečkih reljefa nastalih još početkom petog desetljeća 18. st.

²⁴ Österreichische Kunsttopographie, Bd. XXXV. — Dr Inge Woisetschläger-Mayer, *Kunsttopographie Murau*, Wien 1964, str. 73—74.

17 St. Veit am Vogau — Glavni oltar

18 Belec, Majka Božja Snježna — Oltar sv. Josipa

jeg majstora od onog koji je izveo bočne oltare u Belcu.²⁵ Time, a sigurno i činjenicom da je nacrt za oltar bio predviđen za ugaoni retabl kako je to slučaj s bočnim oltarima u Belcu, dok je u Krakaudorfu adaptiran za obični, plošni oltarni nastavak, uvjetovane su razlike u kvaliteti ovog inače sasvim istovjetnog nacrta za oltarne arhitekture u Belcu i Krakaudorfu. Vrlo je vjerojatno da su se u istoj zbirci predložaka nalazili i nacrti za tip propovjedaonice kakva je belečka, a možda i za druge dijelove inventara Majke Božje Snježne.

Uz nacрте za arhitektonske konstrukcije dijelova crkvenog namještaja kojima se Schokotnigova radionica nesumnjivo služila, postojali su vjerojatno i predlošci za razne svetačke likove za kojima je kipar posegao u više navrata i varirao ih prema potrebama i danim okolnostima. Takvi su se predlošci unutar jedne kiparske radionice održavali i upotrebljavali izgleda kroz dulje vrijeme, jer još 1768. g. Schokotnigov zet i nasljednik kipar Vid Königer na svom Božjem grobu u mauzoleju

²⁵ O stolarima tog oltara nije ništa poznato, dok kip Imakulate stilistički pripada krugu Johanna Geорга Pulta iz Tamsweга. Usp. l. Woisetschläger-Mayer, o. c., str. 74.

²⁶ Za ovo upozorenje zahvaljujem dr. Anđeli Horvat, koja je na temelju te srodnosti i drugih istraživanja također došla do zaključka da majstora belečke propovjedaonice treba potražiti u krugu štajerskih kipara i da kao njen kipar prvenstveno dolazi u obzir Josip Schokotnig.

Ferdinanda II u Grazu postavlja kipove proroka koji po općem konceptu, stavovima, gestama i kostimeriji upadljivo podsjećaju na proroke belečke propovjedaonice.²⁶

Opseg radijusa Schokotnigove djelatnosti nije još u potpunosti utvrđen. Sačuvana i do sada poznata djela koncentrirana su na Graz i šire područje austrijske Štajerske s težištem na njezinu jugoistočnom dijelu. Belec označuje najjužniju točku tog djelovanja (djela u slovenskom dijelu Štajerske za sada nisu poznata), a nije ni isključeno da je za Hrvatsku izradio još koje djelo koje se nije sačuvalo. Budući da je opseg djelatnosti jedne kiparske radionice bio ovisan o naručiteljima, mogućnosti ekspanzije bile su dosta velike kod značajnijih majstora. U slučaju Josipa Schokotniga naručitelji iz reda mađarskog plemstva prenijeli su njegove rado ve i u transdanubijalni pojas Mađarske, gdje je i inače, kako su pokazala novija istraživanja, umjetnički utjecaj štajerske i import drvorezbarskih i kiparskih djela iz te pokrajine bio dominantan kod kvalitetnijih crkvenih oprema.²⁷ Godine 1736. pozvao je Josipa Schokotniga Zigmund Batthyany, ali na žalost nije poznato što je Schokotnig za njega radio.²⁸ Činjenica da se mađarsko

²⁷ Maria Aggházy, *Steirische Beziehungen der ungarländischen Barockkunst*, Budapest 1967, Acta Historiae Artium, Tom. XIII, fasc. 4, str. 313—352.

²⁸ Maria Aggházy, o. c., str. 331.

ovim patronatom obraćalo na gradačke umjetnike, posebice na jednog od najuglednijih među njima, Josipa Schokotniga,³⁹ ne začuđuje s obzirom na rodbin-ke i prijateljske veze koje su vezivale veliki dio plem-tva na području Austrije i Mađarske, a slične su veze nogle dati poticaja i našem plemstvu da majstore jed-nog dijela belečkog crkvenog inventara potraže u Grazu. Osim toga, Graz je kao glavni grad pokrajine Štajerske bio istaknut umjetnički centar s velikim ekspanzivnim

Na ovom bih mjestu upozorila na to da je još jedna plemićka obitelj ovog dijela Mađarske zaposlila Josipa Schokotniga — grof-gnacije Széchenyi sa ženom Marijom Viczay. Za crkvu u Eger-aru, gdje im se nalazi obiteljska grobnica, dali su izraditi pro-povjedaonicu koja nosi izrazite karakteristike stila Josipa Scho-otniga, što do sada nije bilo uočeno. Nastala je vjerojatno iza redine 18. st., svakako nakon 1745, godine vjenčanja grofa Igna-ija, sudeći po alijansnom grbu obitelji Széchenyi-Viczay na go-

skoj, bliži od Beča ili Bratislave gradovima s kojima je naše plemstvo po svojim političkim i upravnim funk-cijama češće dolazilo u doticaj. Bez obzira na poticaje i razloge koji su doveli do izbora gradačkog kipara Jo-sipa Schokotniga, za izradu belečke propovjedaonice i oltara sv. Josipa i sv. Barbare, ljepota tih radova opravdava u punoj mjeri odluku njihovih donatora, koji su tim djelima dali sjeverozapadnoj Hrvatskoj jedan od najvrednijih priloga baroknog kiparstva.

S belečkom se propovjedaonicom ona ne može mjeriti ni po zamisli ni po izvedbi, ali su njezini kipovi evanđelista vrlo srodni pojedinim kipovima belečke propovjedaonice i pobočnih oltara Josipa i Barbare. Zanimljivo je da tabernakul glavnog ol-tara crkve u Egervaru, čiji stipes ima isti grb kao propovjedaonica, nosi stilske karakteristike jednog drugog značajnog gradačkog kipara, Filipa Jakova Strauba (usp. M. Aggházy, o. c., str. 341—344).

19 Belec, *Majka Božja Snježna* — *Propovjedaonica*

Zusammenfassung

DER MEISTER DER KANZEL IN DER KIRCHE MARIA SCHNEE IN BELEC

Die kleine, um 1675 errichtete Kirche Maria Schnee in Belec wurde in den Jahren 1739—1741 umgebaut und erweitert. An der neuen Einrichtung der Kirche und ihrer Ausschmückung mit Freskomalereien waren Mitglieder von kroatischen Adelsfamilien und Kirchenprälaten massgebend beteiligt. Eine grosse Rolle spielte dabei auch der damalige Pfarrer, Pavao Kunek, dem die Kirche die schöne, im Jahre 1742 aufgestellte Kanzel verdankt, für deren Vergoldung im darauffolgenden Jahr der Oberst Ignatius Bedeković verdienstvoll war. Während es bekannt ist, dass die Fresken ein Werk des Paulinermönches Joannes Ranger aus dem unweiten Kloster Lepoglava sind, fehlen über die Meister der fünf Altäre, der Kanzel und der Orgelbrüstung mit ihrem reichen figürlichen Schmuck urkundliche Angaben. Eine im Jahre 1758, kurz vor der Weihe geschriebene, ausführliche Beschreibung der Kirche und ihrer Inneneinrichtung erwähnt ebenso wie die übrigen schriftlichen Quellen die Künstler mit keinem Wort.

Zu den hervorragendsten Einrichtungsgegenständen dieses kleinen und schlichten Kirchenraumes gehört die figurenreiche Kanzel, die schönste die in der ersten Hälfte des 18. Jhs. in Nordkroatien aufgestellt wurde. Bemerkenswert sind der schwungvolle, reich mit Ornamenten verzierte Aufbau, sowie auch die hohe Qualität des ganz auf dem Themenkreis des Alten Testaments aufgebauten figürlichen Schmuckes. Weder die vollplastischen Figuren noch die Reliefs haben in Kroatien selbst Parallelen oder verwandte Werke aufzuweisen, nur in der Kirche in Belec stam-

men die beiden dem hl. Josef und der hl. Barbara geweihten Seitenaltäre von der Hand desselben Meisters. Es handelt sich hier offensichtlich um Werke eines Bildhauers aus einem grösseren Kunstzentrum ausserhalb von Kroatien. Nun hat der unkonventionelle, betont malerische Aufbau der beiden Eckaltäre von Belec ein genaues Gegenstück in der Steiermark, in der Pfarrkirche von Krakaudorf. Allerdings befand sich dort die Vorlage dieses, wie es scheint sehr selten ausgeführten, Altaraufbaues in den Händen weniger gewandter Meister als in Belec, wie auch die Figuren selbst von einem anderen Bildhauer stammen.

Nicht nur die Komposition des Altaraufbaues, auch der Gesichtstypus und die Gestik der Figuren von Kanzel und Seitenaltären in Belec weisen auf die Steiermark hin und somit in eine Richtung aus der schon früher, im 17. Jh., Werke von hoher künstlerischer Qualität nach Kroatien gelangten. In der Regel waren es Künstler aus der Landeshauptstadt Graz welche Werke für Kroatien ausführten und zwar meistens die zu ihrer Zeit bekanntesten und hervorragendsten Meister. Im Falle der Kanzel und der Seitenaltäre in Belec war es der Grazer Bildhauer Josef Schokotnig auf den die Wahl der kroatischen Stifter fiel. Die Skulpturen in Belec haben im steirischen Werk dieses Bildhauers sehr viele verwandte Züge, sowohl in der Gesamtkomposition der Figur, der Ausdruckskraft von Haltung und Gebärde, als auch in dem eindrucksvollen barockem Pathos der feingeschnittenen Gesichter.

20 Krakaudorf — Oltar sv. Marije

Schwerer fällt es Parallelen zu der Relieftchnik der Kanzel in Belec, mit ihrer Stufung der Reliefgrade zu finden, da Kanzeln mit Brüstungsreliefs aus dieser Periode von Schokotnig's Schaffen in der Steiermark nicht erhalten sind. Schwächen in der Ausführung von einzelnen Figuren und Details sind wahrscheinlich der Mitwirkung von Werkstattgehilfen zuzuschreiben und sind auch im steirischen Opus des Bildhauers zu finden.

Der Umfang der Ausbreitung von Schokotnig's Werk ist noch nicht zur Gänze erforscht. Fest steht vorläufig, dass sich seine Werke ausser in Graz selbst hauptsächlich im südöstlichen Teil der Steiermark befinden. Mit seiner Tätigkeit in Belec in Nordkroa:ien scheint Josef Schokotnig, der auch für den ungarischen Adel tätig war, den südlichsten Punkt der künstlerischen Expansion seiner Werkstatt erreicht zu haben.